

Людмила КРУГЛЕНКО,

orcid.org/0000-0002-0596-6926

здобувач кафедри педагогіки

Криворізького державного педагогічного університету

(Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна) *kruhlenko@knu.edu.ua*

ТЕЗАУРУС ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті актуалізовано питання формування тезаурусу полікультурної освіти. Конкретизовано сучасне розуміння поняття «тезаурус», окреслено коло понять, які нині становлять тезаурус полікультурної освіти (полікультурність/полікультуралізм, мільтикультурність/мультікультуралізм, полікультурне виховання, полікультурна освіта, міжкультурна освіта, полікультурна компетентність, полікультурна особистість тощо); визначено позамовні чинники формування та розвитку тезаурусу полікультурної освіти (культурна глобалізація, що має всеосяжний характер; політичні та соціокультурні особливості сучасного розвитку України; вітчизняна освітня політика, спрямована на євроінтеграцію, що позначена інтеріоризацією європейської системи освітніх цілей та цінностей).

Автором наголошено на відсутності у вітчизняному науково-педагогічному дискурсі чіткого тезаурусу полікультурної освіти; констатовано, що співіснування та взаємозамінюваність термінів призводить до сплутування та звуження понять. Доведено, що саме це відбувається з поняттям «полікультурність» («полікультурна освіта»), ототожнення якого з поняттям «мультікультурність» («мультікультурна освіта») призводить до зосередження сучасної педагогічної думки переважно на проблемі навчання/вивчення мов/мови, натомість інші аспекти полікультурності (що набула в інтернаціональному просторі соціального, а інколи і політичного змісту) залишаються на периферії наукового дискурсу.

Звернення до вітчизняних наукових студійовань проблеми полікультурності переконує в необхідності пошуку Україною власного шляху реалізації концепції полікультурності в політико-економічному та соціально-культурному (зокрема, освітньому) ракурсах, що буде ефективним за умов попереднього наукового узгодження педагогічного тезаурусу полікультурної освіти, який ще потребує опрацювання. Підкреслено, що відкритий інформаційний простір, безумовно, і далі буде збагачувати наукову лінгвістику, тому в умовах, коли педагогічна практика значно випереджає науково-теоретичне опрацювання проблеми, важливим є своєчасне запобігання можливим непорозумінням, що потребує значного оновлення термінологічного інструментарію, а отже, і тезаурусу новітніх педагогічних тенденцій.

Ключові слова: тезаурус, полікультурність, полікультурна освіта, мультікультурність, науково-педагогічний дискурс.

Lyudmyla KRUHLENKO,

orcid.org/0000-0002-0596-6926

Researcher of the Department of Pedagogy

Kyryvi Rih State Pedagogical University

(Kyryvi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine) *kruhlenko@knu.edu.ua*

THESAURUS OF POLY CULTURAL EDUCATION: PROBLEMS OF FORMATION IN DOMESTIC SCIENTIFIC DISCOURSE

In the paper the question of the formation of the thesaurus of polycultural education is actualized. The modern understanding of the concept of "thesaurus" is concretized, the circle of concepts that today constitute the thesaurus of polycultural education (polyculturality/polyculturalism, multiculturalism/multiculturalism, polycultural upbringing, polycultural education, intercultural education, multicultural competence, multicultural personality, etc.) have been outlined; the extra-linguistic factors of the formation and development of the thesaurus of polycultural education (cultural globalization, which is comprehensive in nature; political and socio-cultural features of the modern development of Ukraine; domestic educational policy aimed at European integration, indicated by the internalization of the European system of educational goals and values) have been identified.

The author emphasizes the lack of a clear thesaurus of polycultural education in the domestic scientific and pedagogical discourse; it is stated that the coexistence and interchangeability of terms leads to confusion and narrowing of concepts. It is proved that this is the case with the concept of "polyculturalism" ("polycultural education"), the identification of which with the concept of "multiculturalism" ("multicultural education") leads to the concentration of modern pedagogical thought mainly on the problem of studying/learning language/languages, but other aspects of polyculturalism

(which has acquired in the international space of social and sometimes political content) remain on the periphery of scientific discourse.

The appeal to domestic scientific studies of the problem of polyculturalism convinces in the need to find Ukraine's own way to implement the concept of polyculturalism in political, economic and socio-cultural (including educational) perspectives, which will be effective with prior scientific approval of pedagogical thesaurus of polycultural education. It is emphasized that the open information space, of course, will continue to enrich scientific linguistics, so, in conditions when pedagogical practice is much ahead of scientific and theoretical elaboration of the problem, it is important to prevent possible misunderstandings, which requires significant updating of terminological tools, as well as the thesaurus of the latest pedagogical trends.

Key words: thesaurus, polyculturalism, polycultural education, multiculturalism, scientific and pedagogical discourse.

Постановка проблеми. Стабільний розвиток держави забезпечується сталим функціонуванням всіх її інституцій, із-поміж яких виділяємо освіту. Означена сталість є гарантією суспільної спроможності відповісти на виклики, запобігти конфліктним ситуаціям та гідно їх розв'язувати. На наше переконання, освіта є тим наріжним каменем, який створює міцний підмурок існування держави, її непохитну основу. Утім освіта нині (як і інші інституції) знаходиться у стані реформування, що зумовлено, зокрема, євроінтеграційною орієнтацією України. Отже, європейські тенденції зумовлюють артикуляцію у вітчизняній освіті проблем, які вже мали варіанти розв'язання в освітній практиці України. До кола цих проблем належить проблема полікультурності, актуалізацію якої у вітчизняному освітньому дискурсі зараховують до 90-х рр. ХХ ст.

Водночас варто зазначити, що процес культурної глобалізації призводить до значного запозичення вітчизняним науковим дискурсом слів-термінів іншомовного походження, які утворюють синонімічні ланцюги одного семантичного поля. Їх паралельне використання ускладнює роботу дослідників, які щоразу вимушені пояснювати власне розуміння того чи того терміна, посиляючись на думки та судження авторитетних вчених. Прояви цього явища спостерігаємо в дослідженнях полікультурної освіти, коли в тезаурусі полікультурної освіти співіснують взаємозамінні поняття, у використанні яких у педагогічному контексті відсутні усталені норми.

Аналіз досліджень. Процес культурної глобалізації має світовий характер та поступово розгортається у вітчизняній науці. Про його складність та неоднозначність впливу слушно зауважує Д. Попова: «Глобалізація за своєю природою сприяє гармонізації світу, етизації людських стосунків, взаємодії політичних систем, взаємозбагаченню національних культур, але у своєму викривленому вигляді вона може сприяти уніфікації, стандартизації, спрощеності культур» (Попова, 2013: 66). Утім, процес стандартизації та уніфікації щодо терміносистеми (зокрема, педагогічної)

скоріше явище позитивне, оскільки сприяє чіткому формулюванню наукової думки та запобігає перекрученню наукових позицій.

Зі значним розширенням міжкультурних зв'язків процес запозичення наукової термінології є неминучим та об'єктивним, тому повністю поділяємо думки вітчизняних науковців (В. Боровська, П. Гриценко, І. Кочан, Н. Краснопольська, Т. Лещук, Л. Малевич, В. Пілецький, І. Проник, Л. Симоненко, Д. Шапран та ін.) щодо необхідності дотримуватися в цьому процесі «критерію правильності та критерію доцільності» (Д. Мазурик). Вважаємо важливим судження Н. Краснопольської щодо критерію доцільності, який «ґрунтується на тому, чи термін вписується в лексико-граматичну систему мови й чи не створено в ній синонімічного відповідника. Тому нерідко дослідники надають перевагу інтернаціональному терміну, паралельно використовуючи й питома український. Таким чином, іншомовні терміни потрапляють у мову й лишаються в терміносистемі за умови існування потреби, незаповнених лакун у лексичній системі» (Краснопольська, 2010).

Звернення до вітчизняних наукових праць переконує у значному інтересі педагогічної науки до проблеми полікультурності (Р. Агадулін, Я. Гулецька, І. Лощенова, Г. Розлуцька, С. Сисоева, Н. Якса тощо). Світовий досвід щодо розв'язання проблем полікультурності загалом та в освіті зокрема також досить широко представлений у вітчизняному науковому просторі (В. Асасва, І. Бахов, І. Білецька, Ю. Грищук, Я. Гулецька, О. Гаганова, С. Сисоева тощо). У наукових працях вчених обов'язковим компонентом є окреслення ключових дефініцій, коло яких щоразу розширюється та утворює широке семантичне поле. Утім, їхнє пояснення має переважно фрагментарний характер відповідно до предмета наукового пошуку дослідника.

Мета статті – не заглиблюючись у лінгвістичний аналіз проблеми тезаурусу полікультурної освіти, з'ясувати причини неоднозначного тлумачення її ключових понять та виявити об'єктивні результати розвитку зазначеної тенденції.

Виклад основного матеріалу. Передусім зазначимо, що у своєму розумінні поняття «тезаурус» ми спираємося на наукову позицію С. Клепка, який наголошує на багатозначності самого слова та стверджує, що тезаурус як різновид ідеографічного словника – це «структуроване подання і загальний образ тієї частини культури, яку засвоює суб'єкт» (Клепка, 2014: 3). Тобто слова, які входять до певного тезаурусу, групуються навколо ключового поняття, що означає явище, яке досліджується. Іншими словами, в тезаурус полікультурної освіти маємо долучити ті слова-терміни, які є «систематизованою групою» близьких слів, «між якими є смислові відношення (синонімічні, родовидові й асоціативні)» (Клепка, 2014: 3). Таким чином, до тезаурусу полікультурної освіти залучаються ті поняття/терміни, якими науковці формулюють свої наукові позиції, пояснюють погляди, що відтворюють авторське бачення наукової проблеми.

Встановлення сутнісних характеристик терміносистеми полікультурності, представленої в сучасному науково-педагогічному дискурсі, дає змогу зазначити наявність семантичних модифікацій низки термінів, що може бути пояснено багатоаспектністю концептуальних підходів щодо сутності полікультурності та особливістю вітчизняного історико-культурного контексту.

Додамо, що в лінгвістиці серед причин іншомовного запозичення лексичних одиниць виокремлюють позамовні та внутрішньомовні чинники. В аспекті нашої роботи до системи позамовних чинників формування та розвитку тезаурусу полікультурної освіти зараховуємо культурну глобалізацію, що має всеосяжний характер, політичні та соціокультурні особливості сучасного розвитку України, вітчизняну освітню політику, спрямовану на євроінтеграцію, що позначена інтеріоризацією європейської системи освітніх цілей та цінностей.

Серед внутрішньомовних чинників, услід за Н. Краснопольською, виокремлюємо тенденцію до інтернаціоналізації термінології, недостатність лексичних ресурсів мови для позначення нових явищ («система української мови, не маючи змоги освоїти саму предметну реальію, намагається натуралізувати її іншомовну назву») та необхідність «заміни громіздкого терміна-словосполучення однослівним запозиченим терміном» (Краснопольська, 2010).

Звернення до вітчизняних досліджень із питань полікультурної освіти можемо констатувати, що до її тезаурусу залучена значна кількість понять (полікультурність/полікультуралізм,

мільтикультурність/мультикультуралізм, полікультурне виховання, полікультурна освіта, міжкультурна освіта, полікультурна компетентність, полікультурна особистість, культурна асиміляція, бікультуралізм, багатокультурність, інтеркультуралізм, мільтилінгвізм, білінгвізм тощо), проте увага науковців переважно концентрується навколо двох основних концептів – «полікультурність/полікультуралізм» та «мультикультурність/мультикультуралізм», із відповідним вивченням освітніх можливостей визначених явищ.

Зокрема, розгляд ключового для дослідження поняття «полікультурність» дає підстави стверджувати, що, на відміну від зарубіжних колег, які розмежовують поняття «мультикультурність» та «полікультурність», вітчизняні науковці схильні їх ототожнювати. Зокрема О. Івашко та С. Когут прямо вказують, що «полікультурність», «полікультура», «багатокультурність» та «полікультуралізм» – це українські варіанти трактувань терміна «мультикультуралізм» (Івашко, Когут, 2012: 135). Такий підхід, на нашу думку, частково пояснюється політичними та соціокультурними обставинами. Якщо у світовому дискурсі полікультурність зростає як компроміс між суспільними викликами другої половини ХХ ст. та низкою педагогічних концепцій, покликаних протидіяти цим викликам чи їх пояснити, то у вітчизняному дискурсі полікультурність, як і мультикультурність, мають відповідати на сьогоденні проблеми України, що артикульовані на тлі освітньої євроінтеграції. Тому і полікультурність стає лише механізмом цього залучення, як і мультикультурність, що стає її засобом.

Важливим вважаємо уточнення О. Івашко та С. Когут, що «українські вчені розглядають мультикультуралізм як політику та ідеологію держави щодо етнічного та культурного різноманіття західних суспільств» (Івашко, Когут, 2012: 137). Додамо, аналогічну позицію демонструють Г. Ткачова та Чжань Ювень, коли привертають увагу до думки І. Мальковської про необхідність існування певної моделі «продуманої культурної політики» задля розвитку полікультурного суспільства. При цьому дослідниця вважає, що такою моделлю має бути мультикультуралізм, який передбачає визнання існування та співіснування різного культурного досвіду окремих суспільних груп (Ткачова, Чжань Ювень, 2017: 156). Тому мультикультуралізм можемо трактувати як концептуальну ідею державної (освітньої) політики.

Ототожнення понять «полікультурність» та «мультикультурність», на нашу думку, сприяє значному звуженню першого терміна. За таких

умов дослідження з полікультурної освіти концентруються майже виключно навколо питання значущості навчання/вивчення іноземних мов (Т. Бондарчук, М. Винарчик, Л. Данілова, В. Дьоміна, Л. Столярчук, Ю. Талалай, Я. Тікан та ін.).

Зокрема, М. Винарчик наполягає, що «використання іноземної мови як засобу пізнання світу спеціальних знань, наближення до культури різних народів, здатність до діалогу, усвідомлення своєї приналежності не тільки рідній країні, але й людській цивілізації в цілому – така суть білінгвальної освіти, яка почала інтенсивно розвиватися у 70-х роках ХХ ст. і була продиктована потребою усвідомлення своєї національної ідентичності, культурного плюралізму та толерантності» (Винарчик, 2009: 108). Важливою вважаємо таку думку дослідниці, що власне білінгвальна освіта сприяє опануванню учнями різних культур та ціннісних смислів. Повністю поділяємо твердження М. Винарчик щодо сутності полікультурного виховання в умовах білінгвізму, «що ставить акцент на освіті, яка забезпечує доступ до системи різних цінностей, як інформативного змісту, так і навчального, що спонукає учнів до рефлексій та усвідомлення етнічних і національних особливостей» (Винарчик, 2009: 108). Отже, вивчення європейських мов – це лише один із компонентів полікультурної освіти. Вірогідно, саме тому в європейському просторі ця проблема переважно формулюється в межах мультилінгвізму. За слушним зауваженням Ю. Талалай, «мультилінгвізм виступає не лише ключовим компонентом європейської ідентичності, а й освітніми цілями європейських шкіл» (Талалай, 2016: 276). Тобто поняття використовується як специфічне позначення сукупності мов навчання (поряд із поняттями «стандартна мова», «державна мова», «освітня мова», «національна мова», «офіційна мова» тощо). Тому вважаємо необхідним наголосити, що навчання/вивчення мов – це лише засіб полікультурної освіти/виховання.

У вітчизняному дискурсі також наявні наукові розвідки, в яких полікультурність трактується більш масштабно – як система освітніх принципів та цінностей (толерантність, плюралізм, рівність прав та можливостей тощо). У цих розвідках дослідники теоретично базуються на досвіді інших країн, тому стверджують полікультурність як освітню стратегію країн (зокрема країн ЄС). Н. Шульга з цього приводу пише: «Завданнями вищої школи Європи, підпорядкованої процесам інтеграції, мають стати виховання особистості нового типу, здатної жити гармонійно в поліетніч-

ному суспільстві, мислити «глобально», поважати культури інших, розвиток високого культурного, інтелектуального і соціального рівня студентів, розширення бази знань студентів про інші культури народів Європи, вивчення європейських мов у контексті дослідження культурного середовища, мова якого вивчається, тощо» (Шульга, 2006). Саме таке потрактування полікультурної освіти, на нашу думку, має становити основу її (полікультурної освіти) педагогічного тезаурусу.

Таким чином, можемо узагальнити, що в освітніх публікаціях зустрічаємо тлумачення полікультурності та міжкультурності як таких, що тотожні або відмінні. При цьому відмінністю вважають те, що міжкультурність підкреслює особливості тієї чи тієї етнічної/національної культури, натомість полікультурність нібито ці відмінності нівелює. Ми поділяємо наукову позицію тих вчених, які вважають необхідним для вітчизняної освіти розвиток ідей полікультурності. В умовах тотальної глобалізації полікультурність може вважатися і компромісом, і загрозою існування етносів. Натомість мультикультурна освіта може мати розширене та звужене потрактування, в широкому розумінні – це державний напрям державної освітньої політики, у вузькому – лише складник освіти полікультурної, один з її засобів.

Висновки. Узагальнення викладеного вище дає змогу вкотре наголосити на відсутності у вітчизняному науково-педагогічному дискурсі чіткого тезаурусу полікультурної освіти. Співіснування та взаємозамінність термінів призводить до сплутування понять та звуження їх дефініцій. На нашу думку, такий процес відбувається з полікультурністю, свідченням чого слугує зосередження сучасної педагогічної думки переважно на проблемі навчання/вивчення мов/мови, натомість інші аспекти полікультурності (що набула в інтернаціональному просторі соціального, а інколи і політичного змісту) залишаються на периферії наукового дискурсу.

Наголосимо також на існуванні проблеми, що була визначена вітчизняними вченими як встановлення в педагогічній терміносистемі доцільного співвідношення національного та інтернаціонального. Вважаємо, що ця проблема з часом лише набуватиме актуальності. Відкритий інформаційний простір, безумовно, і далі буде збагачувати наукову лінгвістику, тому в умовах, коли педагогічна практика значно випереджає науково-теоретичне опрацювання проблеми, важливим є вчасне запобігання можливим непорозумінням, що потребує значного оновлення термінологічного інструментарію.

Звернення вітчизняних наукових студіювань до проблеми полікультурності демонструють різні варіанти розв'язання проблеми у світовому вимірі та переконують у необхідності пошуку Україною власного шляху реалізації концепції полікультур-

ності в політико-економічному та соціально-культурному (зокрема, освітньому) ракурсах, що, можливо, буде ефективнішим за умов попереднього наукового узгодження педагогічного тезаурусу полікультурної освіти, який потребує опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Винарчик М. Полікультурне виховання у контексті білінгвальної освіти. *Людинознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2009. Вип. 19. С. 104–113.
2. Івашко О., Когут С. Полікультурна освіта на Україні: вибрані проблеми термінології. *PRACE NAUKOWE Akademi im. Jana Długosza w Częstochowie*. 2012. Т. 2012. С. 133–145.
3. Клепко С. Ф. Тезаурусний підхід до навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. *Постметодика*. 2014. № 3. С. 2–13.
4. Краснопольська Н. Запозичення в українській термінології менеджменту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми української термінології*. 2010. № 675. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk675/TK_wisnyk675_krasnopol%27s%27ka.htm
5. Попова Д. А. Проблема полікультурної освіти у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2013. С. 64–75.
6. Талалай Ю. О. Мовна освіта в Австрії: пропаганда мультілінгвізму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Вип. 1(38). С. 276–278.
7. Ткачова Г. О., Чжань Ювень. Формування полікультурної компетентності молоді в умовах сучасного глобалізованого суспільства. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2017. Вип. 41. С. 150–159.
8. Шульга Н. В. Досвід реалізації змісту полікультурної освіти в університеті Східного Лондону (Велика Британія). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2006. Вип. 17. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_silsk_shkolu/17/visnyk_11.pdf

REFERENCES

1. Vynarchyk M. Polikul'turne vyhovannya u konteksti bilingval'noi osvity [Multicultural education in the context of bilingual education] *Lyudynoznavchi studiyi: Zbirnyk naukovykh prac Drogobyczkogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Ivana Franka*. 2009. Vyp. 19. Pp. 104–113 [in Ukrainian].
2. Ivashko O., Kogut S. Polikultura osvita na Ukraini: vybrani problemy terminologiyi [Multicultural education in Ukraine: selected problems of terminology]. *PRACE NAUKOWE Akademi im. Jana Długosza w Częstochowie*. 2012. T. 2012. Pp. 133–145 [in Ukrainian].
3. Klepko S. F. Tezaurusnyj pidhid do navchannya v systemi pidvyshchennya kvalifikaciyi pedagogichnykh pracivnykiv [Thesaurus approach to teaching in the system of professional development of teaching staff]. *Postmetodyka*. 2014. № 3. Pp. 2–13 [in Ukrainian].
4. Krasnopska N. Zapozychennya v ukrayinskij terminologiyi menedzhmentu [Borrowing in Ukrainian management terminology]. *Visnyk Nacionalnogo universytetu "Lvivska politexnika": Problemy ukrayinskoyi terminologiyi*. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk675/TK_wisnyk675_krasnopol%27s%27ka.htm [in Ukrainian].
5. Popova D. A. Problema polikulturnoyi osvity u vitchyznyanij pedagogichnij teorii ta praktyci [The problem of polycultural education in domestic pedagogical theory and practice]. *Psyholoho-pedagogichni osnovy humanizaciyi navchalno-vykhovnoho procesu v shkoli ta VNZ*. 2013. Pp. 64–75 [in Ukrainian].
6. Talalaj Yu. O. Movna osvita v Avstriyi: propaganda multylingvizmu [Language education in Austria: the promotion of multilingualism]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo universytetu. Seriya: «Pedagoigka. Socialna robota»*. 2016. Vyp. 1(38). Pp. 276–278 [in Ukrainian].
7. Tkachova G. O., Chzhan Yuven Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti molodi v umovax suchasnoho globalizovanogo suspilstva [Formation of multicultural competence of youth in the conditions of modern globalized society]. *Teoriya ta metodyka navchannya ta vyhovannya*. 2017. Vyp. 41. Pp. 150–159 [in Ukrainian].
8. Shulga N. V. Dosvid realizaciyi zmistu polikulturnoyi osvity v universyteti Shidnogo Londonu (Velyka Brytaniya) [Experience in implementing the content of multicultural education at the University of East London (UK)]. *Psyholoho-pedagogichni problemy silskoyi shkoly*. 2006. Vyp. 17. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psyh_pedagog_prob_silsk_shkoly/17/visnyk_11.pdf/ [in Ukrainian].